

Кулик Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ

Леон Дюгі на початку минулого століття у 1908 р. у своїй праці, що присвячена конституційному праву, зокрема, щодо загальної теорії держави, принциповим вважає розмежування юрисдикційної функції держави від судової. При цьому, зазначаючи при цьому, що судова влада, без сумніву здійснює переважно юрисдикційну функцію, але не всю юрисдикційну функцію, у Франції багато юрисдикційних актів здійснюється адміністративною владою, а судова влада здійснює багато актів, які за природою своєю є актами адміністративними[1, с. 323]. Автор визначає такий зміст даного виду державної діяльності – держава зобов'язана втрутитися, якщо до неї звертається приватна особа, а з іншої сторони держава – суддя, суворо пов'язана виданими нею законом, і крім того держава пов'язана юрисдикційними рішенням, що прийнято нею у якості судді [1, с. 324].

Слід зазначити, що у Леона Дюгі мова йде про державу правову, і він посилаючись на Артюра говорить, що «Судити означає проголошувати право з тим, щоб забезпечити повагу до нього, коли це необхідно, тобто коли воно порушено чи оскаржується»[1, с. 325].

Розділ VIII Конституції України визначає базові засади правосуддя в Україні, ст. 124 Основного Закону [2] проголошує, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Організація правосуддя в Україні базується на засадах закріплених у Конституції України, більшість з них сконцентрована у статтях 124–131 розділу VIII Конституції України, який носить назву «Правосуддя», в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р., № 1401-VIII, який набув чинності 30 вересня 2016 р.

Отже, ст. 124 та 125 Конституції України регламентують наступні конституційні засади правосуддя:

- делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються;

- юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи;

– законом може бути визначений обов’язковий досудовий порядок урегулювання спору;

– народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних;

– створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Відповідно до ст. 55 права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом [2].

Ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя [3].

Зазначені вище норми на перший погляд мають забезпечувати кожному можливість захищати свої права та інтереси в суді, але більша частина проблем правозахисного характеру мають місце через те, яким чином виписані процесуальні закони та того, яким чином вони тлумачаться кожним окремим суддею.

Сучасна конституційна реформа щодо правосуддя відбулася у 2016 році, станом на 2020 рік, тривають трансформації, що в основному не дають можливості особам у продовж розумного строку, незалежним та неупередженим судом захистити свої права.

Так, наприклад, однією із новел Цивільного процесуального кодексу України є те, що апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (ст. 355 ЦПК України).

При цьому, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду постановою від 4 березня 2020 року у справі № 361/8167/19-ц (провадження № 61-969св20) вкотре скасував ухвалу апеляційного суду про повернення без розгляду апеляційної скарги, поданої безпосередньо до цього суду. Верховний Суд зазначив, що особа, яка подає скаргу, вправі очікувати застосування норм процесуального законодавства (ст. 355, підпункт 15.5 підпункту 15 п. 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України), які надають їй право як безпосереднього

подання апеляційної скарги до апеляційного суду, так і подання апеляційної скарги через місцевий суд. Протилежне тлумачення норм процесуального законодавства матиме наслідком порушення судами ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті права на справедливий суд. Так, відсутність на теперішній час Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи жодним чином не створює перешкод учасникам провадження та апеляційному суду в поданні та прийнятті апеляційних скарг у паперовій формі безпосередньо до апеляційних судів [4].

Має місце ситуація у якій через технічні формальні обставини ст. 355 не застосовується, при цьому у ряді випадків, апеляційний суд відмовляє у розгляді апеляційної скарги особі, які фактично діє чітко у відповідності з ЦПК України. Хоча для такого перехідного періоду має бути законодавцем і представниками судової влади вироблений механізм, що буде сприятливим для учасників процесу, які розраховують на дотримання ст. 129 Конституції України, відповідно до якої однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного оскарження рішення суду.

Обсяг даної роботи не дозволяє дослідити весь спектр проблем судової практики, більшість із них виникають тоді, коли суди приймають рішення щодо прав і свобод людини, спираючись виключно на формальні вимоги, нехтуючи юридичним змістом самих правовідносин, що є предметом конкретного розгляду.

Як бачимо трохи більше ніж за сто років ключові моменти не змінилися, так само і на сьогодні ми шукаємо шляхи забезпечення реалізації функцій держави, в тому числі судової, в умовах, як визначати коли і у яких межах держава зобов'язана втрутитися, якщо до неї звертається приватна особа, за умови коли держава суворо пов'язана виданими нею законом, юрисдикційними рішеннями, що нею приймаються.

Список використаних джерел

1. Дюгі Леон Конституційне право. Загальна теорія держави. Репринтне передрукування видання 1908 року. Ред. Н. Крилова. Одеса. «Юридична література». 2005. 957 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. № 13, № 32 від 23.08.2006, стор. 270.

4. Апеляційну скаргу можна подавати як безпосередньо до апеляційного суду, так і через місцевий суд – КІС ВС. Юридична газета Онлайн URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/apelyacynu-skargu-mozhna-podavati-yak-bezposeredno-do-apelyacynogo-sudu-tak-i-cherez-misceviy-sud-.html>.